

Володимир Кушпін

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права і процесу
volodymyrk12@gmail.com

Інна Цилюрик

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
асистент кафедри кримінального права і процесу
innalykina@mail.ru

ПРАВОМІРНІСТЬ СЛІДЧИХ ДІЙ ЯК ОСНОВНА УМОВА ЇХНЬОЇ ДОПУСТИМОСТІ

© Кушпін В., Цилюрик І., 2017

Основними засобами формування доказової бази є слідчі дії. Відповідно, як з теоретичного, так і з практичного погляду актуальними є питання, за яких умов їх можна визнати правомірними і яким чином їхню правомірність можна забезпечити. Причому ці питання є важливими і для осіб, які проводять слідчі дії, з огляду на необхідність дотримання при цьому визначеної законом процедури, і для учасників кримінального провадження, у відносини з якими ці особи вступають з огляду на необхідність обстоювання ними своїх прав та свобод, і для органів, які здійснюють нагляд та контроль за додержанням як законодавства, так і прав та свобод учасників кримінального провадження.

Ключові слова: правомірність; слідчі дії; законність; докази; кримінальне провадження; кримінально-процесуальні відносини.

Владимир Кушпит, Инна Цилюрик

ПРАВОМЕРНОСТЬ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ КАК ОСНОВНОГО УСЛОВИЯ ИХ ДОПУСТИМОСТИ

Основными средствами формирования доказательной базы являются следственные действия. Соответственно, как с теоретической, так и с практической точки зрения актуальными являются вопросы, при каких условиях их можно признать правомерными и каким образом их правомерность можно обеспечить. Причем эти вопросы важны и для лиц, проводят следственные действия, учитывая необходимость соблюдения при этом определенной законом процедуры, и для участников уголовного судопроизводства, в отношении с которыми эти лица вступают в силу необходимости отстаивания ими своих прав и свобод, и для органов, осуществляющих надзор и контроль за соблюдением при этом как законодательства, так и прав и свобод участников уголовного производства.

Ключевые слова: правомерность; следственные действия; законность; доказательства; уголовное производство; уголовно-процесуальные отношения.

Vladimir Kushpit
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure
PhD, Associate Professor,

Inna Cilyurik
Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Criminal Law and Procedure

LEGITIMACY INVESTIGATION AS A BASIC CONDITION FOR THEIR ADMISSIBILITY

The main means of formation is evidence investigations. Accordingly, both theoretical and practical point of view of the relevant question is under what conditions they can be considered legitimate and how they can ensure legitimacy. And these questions are important for people who conduct investigations, given the need for compliance with certain legal procedures for participants in criminal proceedings in relation to which these people come because of the need to defend their rights and freedoms and for bodies that supervise and control compliance with the law as well as the rights and freedoms of participants in criminal proceedings.

Key words: legitimacy; investigations; legality; evidence; criminal procedure; criminal procedure relations.

Постановка проблеми. Згідно з ч. 3 ст. 62 Конституції України “обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях” [1, с. 32]. А Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою Указом Президента від 8 квітня 2008 р., передбачена необхідність вдосконалення кримінального судочинства з метою забезпечення неухильного дотримання прав особи відповідно до вимог Конституції та міжнародних договорів України [2].

Ці настанови були покладені й в основу Кримінального процесуального кодексу України 2012 р., який спрямований на запровадження кримінального провадження на основі пріоритетності прав і свобод людини, забезпечення принципів змагальності та рівності сторін обвинувачення і захисту, оптимізації окремих процесуальних процедур та вирішенням проблеми оперативності процесуальної діяльності судових і правоохоронних органів [3], що повною мірою передбачено його завданнями, визначеними ст. 2 КПК.

Аналіз дослідження проблеми. Означена проблема привертала увагу таких вчених: Ю. П. Аленін, В. П. Бахін, І. Галаган, В. Г. Гончаренко, І. В. Гора, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, А. В. Іщенко, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, І. І. Котюк, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, С. М. Стахівський, М. С. Строгович, О. Ю. Татаров, В. М. Тertiшник, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько та ін., однак окремі її аспекти залишаються не розв’язаними, і насамперед це стосується слідчих дій, що стало очевидним з ухваленням нового КПК України.

Мета полягає у дослідженні правомірності проведення слідчих дій як основна вимога їх допустимості як засобу виконання завдань кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Оскільки основними засобами формування доказової бази у кримінальному провадженні є слідчі дії, то як з теоретичного, так і з практичного погляду актуальними є питання, за яких умов їх можна визнати правомірними, і яким чином їхню правомірність можна забезпечити. У КПК 2012 р., хоча у його ст. 223 “Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій”, деякі обов’язкові умови їх проведення передбачені, зокрема, щодо: присутності під час їх проведення осіб, чий права та законні інтереси можна обмежити або порушити; щодо обов’язку особи, яка проводить слідчу (розшукову) дію роз’яснити особам, які беруть у ній участь їхні права і обов’язки та відповідальність, встановлену законом (ч. 3); участі у деяких з них понятих та щодо того, які особи не можуть бути понятими (ч. 7); участі в них осіб, які ініціювали їх проведення (ч. 6); права осіб, які ініціювали слідчу дію ставити питання, висловлювати свої пропозиції зауваження та заперечення щодо порядку її проведення, які заносяться до протоколу (ч. 6); заборони їх проведення, крім невідкладних випадків, у нічний час (ч. 4); того, що у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов’язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у разі звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових медичних чи виховних заходів або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 5); того, що вони не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках передбачених ст. 333 цього Кодексу і що порушення цього правила є підставою для визнання цих дій недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8) тощо.

Водночас, ці вимоги є неповними і навіть суперечливими.

Зокрема, виникає питання, чому підставою для визнання цих дій недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими, не визнається порушення інших перелічених у цій статті вимог, таких як проведення слідчої дії за відсутності понятих, коли їхня присутність є обов’язковою, або за відсутності осіб, права та законні інтереси яких можуть бути обмежені або порушені тощо?

Привертає увагу й те, що в разі характеристики слідчих дій у літературі традиційно йдеться не про їхню правомірність, а про їхню законність.

І хоча поняття “законність” тлумачиться у різних значеннях, зокрема: як принцип здійснення державою владних повноважень згідно зі законодавчим закріпленням компетенції державних органів, ухваленням ними рішень у її межах та на підставі закону, дотримання у їхній діяльності конституційних прав і свобод людини; як принцип поведінки суб’єктів правовідносин у сфері права, що полягає у реальній можливості здійснення ними наданих їм прав за умови неухильного виконання покладених на них обов’язків; можливості звернутися за захистом власних прав та наявність ефективних засобів юридичної відповідальності; як принцип побудови системи нормативних актів, що проявляється в її ієрархічності, відповідності конституції держави [4, с. 498]. На думку О. Михайленка, законність – це вимога дотримання масштабу свободи поведінки, встановленого вищими органами державної влади [5, с. 16] тощо. Все ж найчастіше законність визначається як правовий режим у державі, що полягає у вимозі суворого і неухильного дотримання законів всіма органами, організаціями, посадовими особами і громадянами.

А законність слідчих дій, на думку І. Герасимова, означає, що вони повинні бути передбачені в кримінально-процесуальному законі та здійснюватись у встановленій законом процесуальній формі; вони можуть проводитись тільки уповноваженими на це особами; під час їх проведення потрібно дотриматись вимог процесуального закону, що регламентують ці слідчі дії [6, с. 73].

Але оскільки у Конституції України проголошено, що, з одного боку, “людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю” (ст. 3), а з іншого – принцип верховенства права (ст. 8), який за визначенням Конституційного Суду України означає панування права в суспільстві, яке не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить й інші соціальні регулятори, зокрема норми

моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені його історично досягнутим культурним рівнем та об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, то це дає підстави для висновку, що поняття “правомірність” насамперед пов'язується з волею, інтересами та природними правами конкретної особи і, таким чином, виходить за межі законності, оскільки орієнтує на верховенство права, концепція якого у найширшому її розумінні, полягає у “визнанні необхідності підпорядкування “позитивного” (встановленого чи санкціонованого державою) права “непозитивному” (природні права людини, потреби людської природи, вимоги розуму, мораль тощо)” [7, с. 341].

А якщо верховенство права по суті означає верховенство прав людини і насамперед її природних прав, які в законі можуть бути й не відображені, а за наявності неправового закону, можуть ним офіційно й заперечуватись, то з урахуванням цього виявляється, що принцип правомірності порівняно з принципом законності орієнтує не тільки на дотримання законів встановлених державою, а й на визнання та забезпечення прав людини і, таким чином є критерієм оцінки не тільки дій органів і посадових осіб публічної влади та інших юридичних і фізичних осіб, а й конституційності самих правових актів, якими врегульовані суспільні відносини. От тому не випадково у сучасному законодавстві, яким регламентується судочинство та діяльність правоохоронних органів, поряд з принципом законності проголошується й принцип верховенства права [8, с. 6]. Закономірним є й те, що цей принцип закріплений і в п. 1 ст. 7 та ст. 8 КПК України [9, с. 9].

Що ж до поглядів вчених щодо правомірності слідчих дій, то цьому питанню вони звернули недостатньо уваги, а їхні висновки з цього приводу також зводяться до того, що проведення слідчих дій є правомірним у разі дотримання правил, встановлених кримінальним процесуальним законом. Іноді зазначають, що: проведення слідчих дій допускається лише після порушення кримінальної справи, яка перебуває в провадженні слідчого; їх повинен проводити особисто слідчий та з участю осіб, що не підлягають відводу [10, с. 247].

Проте є очевидним, що означені правила фактично є окремими умовами правомірності розслідування загалом, а не орієнтують на умови правомірності окремих слідчих дій. Крім того, якщо проведення слідчих дій “допускається”, то це суперечить імперативним вимогам закону, і насамперед передбаченому ст. 25 КПК принципу публічності, згідно з яким прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про його вчинення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Ця ж вимога передбачена і ст. 214 КПК, згідно з якою слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 години після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про його вчинення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. А згідно з ч. 3 ст. 214 огляд місця події у невідкладних випадках можна провести до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду.

Обов'язкове проведення окремих слідчих дій іноді безпосередньо передбачене законом, прикладом чого є випадки обов'язкового проведення експертизи (ч. 2 ст. 242 КПК). Не завжди слідчі дії повинен проводити особисто слідчий. Питання відводу слідчого та інших учасників слідчої дії є ситуативним і клопотання про відвід може бути й не задоволене тощо.

Отже, наведені орієнтири свідчать про недосконалість запропонованих критеріїв правомірності слідчих дій. А оскільки з цього приводу чітких настанов немає ні у законодавстві, ні у спеціальній літературі, то відповідь на це питання можна отримати лише за допомогою використання загальних положень теорії права та системного аналізу як норм КПК, так й інших правових актів, що регламентують відносини у цій сфері, а також поглядів, висловлених з цього приводу вченими.

Насамперед звернемо увагу на те, що традиційно поняття “правомірність” тлумачиться як відповідність діяння (дії чи бездіяльності) окремих громадян або службових осіб, а також актів (наказів, розпоряджень, рішень тощо), виданих державними установами чи підприємствами або громадськими чи кооперативними організаціями, вимогам норм права [11, с. 591], тобто поняття “правомірність” та “законність” за такого підходу ототожнюються. Водночас підстави для роздумів з приводу істинності такого підходу дає вже хоча б те, що, як відомо, за певних обставин правомірним може бути діяння, що зовні виглядає правопорушенням, прикладом чого є можливість застосування сили за наявності необхідної оборони. Правомірним за певних умов є заподіяння шкоди за згодою потерпілого. Діяння вважається правомірним також у разі заподіяння шкоди інтересам іншої особи, якщо її заподіювач здійснює своє право в межах, що встановлені законом” [12, с. 591].

Не випадково іноді підкреслюється, що однією з визначальних умов правомірності слідчих дій є наявність належних правових підстав їх проведення, які становлять сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом умов, що дають уповноваженій особі право провести ту чи іншу слідчу дію [13, с. 386; 14, с. 60]. Хоча очевидним є й те, що лише наявність правових підстав проведення слідчих дій хоча і є важливим засобом забезпечення їх правомірності не вичерпує всієї їх повноти. Але ще проблемнішим це питання виглядає з урахуванням офіційного визначення цих підстав та умов. Адже згідно з ч. 2 ст. 223 КПК “Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети”.

Саме ця обставина зобов’язує звернути увагу на те, що під час оцінювання якості правової регламентації будь-яких правовідносин, а отже, і дій їхніх учасників, необхідно отримати відповідь на такі найважливіші питання: а) чіткість визначення змісту цих правовідносин і, зокрема, прав та обов’язків їхніх учасників; б) чіткість процесуальної процедури реалізації прав та законних інтересів їхніх учасників; в) наявність та можливість реального використання визначених законом заходів, спрямованих на запобігання та припинення порушень законних прав та інтересів їхніх учасників та захисту їхніх порушених прав і, насамперед, оскарження неправомірних дій; г) можливість відновлення порушених прав.

А оскільки однією із найважливіших з цих вимог є відновлення порушених прав особи, то слід брати до уваги, що його механізмом є насамперед усунення негативних наслідків, що зумовлені правопорушенням, способами якого, як зазначає В. Нор, є: а) відшкодування спричиненої злочинном майнової шкоди через пред’явлення, розгляд і розв’язання цивільного позову у кримінальній справі; б) відшкодування шкоди за власною ініціативою суду; в) відновлення порушеної майнової сфери потерпілих від злочину шляхом повернення їм об’єктів (предметів) злочинного посягання – речових доказів у справі (кримінально-правова реституція); г) покладення на засудженого кримінально-правового обов’язку усунути (загладити) шкідливі майнові наслідки злочину [15, с. 3].

З огляду на це, спираючись насамперед на норми Конституції України, яка, як відомо, має найвищу юридичну силу (ст. 8), а через призму її вимог – й на норми процесуального законодавства, і можна дати відповідь на означені питання з тим, щоб оцінити якість як конституційно-правового, так і галузевого регулювання правовідносин у сфері досудового розслідування загалом, та діяльності його органів і посадових осіб, які уповноважені на проведення слідчих дій, зокрема.

Зрозуміло, що в такому разі належить відштовхуватись від вимог ст. 19 Конституції, згідно з якою “органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов’язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України”. Але за такої постановки питання насамперед привертає увагу сама хибність закріпленої на конституційному рівні ідеї поділу державної влади на так звані “три гілки” (ст. 6 Конституції), яка вже піддавалась обґрунтованій критиці [16, с. 28], і яка породжує тупикові теоретико-правові ситуації. Адже згідно з принципом потрійного поділу державної влади серед її органів слід розрізняти органи державної влади та інші державні органи (Президента, Прокуратуру, СБУ, Центральну виборчу комісію, Національний банк України тощо), які ні до законодавчої, ні до

виконавчої, ні до судової влади не належать. Як наслідок, за буквального тлумачення ст. 19 Конституції України, на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України повинні діяти лише органи державної влади та органи місцевого самоврядування і їх посадові особи. Що ж до інших державних органів та їхніх посадових осіб, то зі зазначеного хибного положення випливає й хибний висновок, що вони можуть діяти й в інший спосіб.

Цей висновок випливає і зі змісту таких статей Конституції як: ст. 55, згідно з якою “кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб”; ст. 40, згідно з якою “усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов’язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк; ст. 56, згідно з якою “кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень”. Тобто, оскільки органи прокуратури та СБУ серед передбачених цими статтями органів не згадуються, то це дає підстави для висновку, що ці статті на них не поширюються, що свідчить про необхідність або увідповіднення системи державних органів вимогам Конституції, або коригування наведених статей Конституції з метою увідповіднення їх фактичній системі державних органів, які беруть участь у судочинстві [17, с. 5].

Крім того, тут виникає питання – чому учасники правовідносин повинні діяти у межах та у спосіб, що передбачені лише “законами України”? Адже, крім поняття “закони”, є й поняття “законодавство”, яким згідно з висновком Конституційного Суду України охоплюються закони та чинні міжнародні договори України, згоду на обов’язковість яких надала Верховна Рада, а також постанови Верховної Ради, укази Президента та декрети і постанови Кабінету Міністрів, прийняті у межах їхніх повноважень та відповідно до Конституції і законів України [18].

Важливими у цьому контексті є й положення п. 2 ст. 8 КПК, згідно з яким “принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського Суду з прав людини”, а також його ст. 90, згідно з якою рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією і міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

Отже, хоча кримінально-процесуальні відносини є публічними, вони врегульовані й морально-етичними нормами, вимоги яких також є обов’язковими під час проведення тієї чи іншої слідчої дії. Не випадково й главою 2 КПК передбачені й Засади кримінального провадження, які ґрунтуються насамперед на морально-етичних нормах. Водночас, враховуючи буквальне тлумачення ч. 2 ст. 19 Конституції України, яка орієнтує лише на дотримання Конституції і законів України може скластися враження, що для органів державної влади і їхніх посадових осіб морально-етичні норми не є обов’язковими.

Крім того, оскільки згідно з висновком Конституційного Суду України верховенство права не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а містить й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства та об’єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості [18], то стає очевидним, що одним із таких соціальних регуляторів є не тільки морально-етичні, а й релігійні норми, врахування яких також стає неодмінною умовою визначення правомірності дій як органів та посадових осіб органів публічної влади, так і дій будь-яких інших фізичних та юридичних осіб, що повною мірою стосується й правомірності слідчих дій.

От тому ч. 1 ст. 19 Конституції України, згідно з якою “Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством”, належало б доповнити положенням, згідно з яким “ніхто не має

права вчиняти дії, які б порушували права, свободи та законні інтереси людини”. А з урахуванням цього вона мала б бути сформульована так: “Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не має права вчиняти дії, які б порушували права, свободи та законні інтереси людини і ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено її законодавством”.

Аналізуючи ці проблеми потрібно брати до уваги, що хоча і є загальновизнаним, що слідчі дії здійснюються у межах правовідносин, а ці відносини врегульовані процесуальним законодавством, у межах якого й слід шукати відповідь на питання про їхню відповідність його нормам, все ж слід виходити з того, що, з одного боку, законодавство України становить систему норм, а процесуальне законодавство (тим більше кримінальне процесуальне) є лише одним із елементів цієї системи, а з іншого – правовідносини мають здійснюватись з урахуванням норм інших соціальних регуляторів суспільних відносин, то саме системне урахування вимог як процесуального законодавства, так й інших соціальних регуляторів і даватиме підстави для вирішення питання про правомірність тієї чи іншої процесуальної дії. З огляду на це традиційна вимога дотримання під час проведення слідчих дій лише кримінального процесуального законодавства орієнтує на хибний висновок про те, що вимоги інших правових актів, як й інших соціальних регуляторів суспільних відносин, можуть не враховуватись.

Особливої актуальності ці питання набувають під час оцінювання правомірності дій органів досудового розслідування тому, що, з одного боку, вони наділені серйозними владними повноваженнями на обмеження конституційних прав і свобод, а з іншого, тому, що згідно зі ст. 38 КПК такими органами є слідчі підрозділи: 1) органів внутрішніх справ; 2) органів безпеки; 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; 4) органів державного бюро розслідувань. А згідно з п. 17 ст. 3 КПК поняттям “слідчий” охоплюються службові особи зазначених органів, уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування. Але ж, як вже зазначалося, ні органи безпеки, ні орган державного бюро розслідувань (а отже і їхні слідчі) до жодної з гілок влади не належать і як наслідок, з формально-логічного погляду, залишаються поза дією ст. 19 Конституції України.

Однак конституційно-правові проблеми визначення правомірності дій органів досудового слідства суперечливістю зазначених положень Конституції України не вичерпується, оскільки згідно з її ст. 124 “правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускають. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції”. Не випадково і згідно зі ст. 30 КПК 2012 р. “У кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом”. Водночас згідно з п. 10 ст. 3 КПК кримінальне провадження містить досудове розслідування і судове провадження, а оскільки досудове розслідування, крім органів внутрішніх справ, здійснюють й органи безпеки та орган державного бюро розслідувань, то означені органи у цій частині беруть участь у здійсненні судочинства, що суперечить ст. 124 Конституції України і потребує координації означених положень КПК з її вимогами.

А оскільки слідчі дії здійснюються у межах правовідносин, які врегульовані насамперед кримінальним процесуальним законодавством, то саме у ньому і мали б бути закріплені безпосередні вимоги щодо їхньої правомірності. Але, як вже зазначалося, і регламентація цих аспектів є надто недосконалою.

Не випадково чинним КПК інститут пред’явлення обвинувачення не передбачений взагалі. А щодо самого обвинуваченого, то тепер, враховуючи ч. 2 ст. 42 КПК, згідно з якою “обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 цього Кодексу”, він ототожнюється з підсудним.

Висновки. Отже, правомірність слідчих дій впливає з принципу верховенства права і означає їхню відповідність як загальновизнаним правам, свободам та законним інтересам їхніх учасників, так і чинному процесуальному законодавству.

З урахуванням викладеного, слідчі дії можуть бути визнані правомірними лише за умов: 1) наявності належних правових підстав їхнього проведення; 2) проведення їх лише уповноваженою на це особою (особами) та з участю інших осіб, які не підлягають відведенню; 3) проведення їх гласно, у визначеній законом формі, з використанням визначених законом засобів та з дотриманням визначеної законом процедури; 4) проведення їх з дотриманням загальновизначених прав, свобод та інтересів їх учасників, а також з дотриманням чинного законодавства та інших загальновизначених соціальних регуляторів суспільних відносин; 5) створення умов кожному її учаснику для вільного висловлення власної думки щодо ходу та результатів слідчої дії, а також для їх оскарження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; 2005. – № 2. – Ст. 44. 2. Концепція реформування кримінальної юстиції. Затв. Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008 // Урядовий кур'єр від 17 квітня 2008 р. 3. Пояснювальна записка до проекту Кримінального процесуального кодексу України: (реєстр. № 9700 від 13.01.2012 р., розроблений робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, яка утворена Указом Президента України від 17 серпня 2010 року, № 820) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9700&sk1=7. 4. Шемшученко Ю. С. Законність / Ю. С. Шемшученко, С. В. Бобровник // Юридична енциклопедія : в 6 т. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енцикл, 1998. – Т. 2. – С. 498. 5. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Научно-практическое издание / А. Р. Михайленко. – К. : Юринком Интер, 1999. – 448 с. 6. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений / И. Ф. Герасимов. – Свердловск : Средне-Уральское кн. изд-во, 1975. – 184 с. 7. Рабинович П. М. Верховенство права // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 1 – С. 341. 8. Кодекс адміністративного судочинства України. Офіц. вид. – К. : Парламентське вид-во, 2005. – 120 с. 9. Кримінальний процесуальний кодекс України // Голос України, № 90–91 від 19 травня 2012 р. 10. Руководство для следователей / Под ред. Н. Селиванова, В. Снеткова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 732 с. 11. Юридичний словник ; за ред. Б. Бабія, В. Корецького, В. Цветкова. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1974. – 846 с. 12. Теория доказательств в советском уголовном процессе : монография / [Р. С. Белкин, А. И. Винберг, В. Я. Дорохов и др.] ; отв. ред. Н. В. Жогин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 736 с. 13. Абдумаджидов Г. А. Следственные действия и общие условия их производства / Г. А. Абдумаджидов // Вопросы криминалистической техники : сб. научн. статей. – Ташкент, 1978. – С. 12–15. 14. Шейфер С. А. Следственные действия: Система и процессуальная форма / С. А. Шейфер. – М. : Юрид. лит., 1981. – 128 с. 15. Нор В. Т. Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве / В. Т. Нор. – К. : Вища школа, 1989. – 275 с. 16. Котюк І. Курс правознавства. Ч. 1: Основи теорії держави і права : навч. посіб. / І. Котюк, О. Котюк. – К. : Версія, 2003. – 234 с. 17. Котюк І. Чи реально оскаржити рішення і дії органів досудового слідства та прокурора? / І. І. Котюк // Голос України від 14 березня 2012 р. 18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну “законодавство”) від 9 липня 1998 р., № 12-рп/98 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua

REFERENCES

1. *The Constitution of Ukraine* on June 28, 1996. 2. *Kontseptsiya reformuvannya kryminal'noyi yustytysiyi*. Zatv. Ukazom Prezidenta Ukrayiny vid 08.04.2008 r. [The concept of criminal justice reform]. Uryadovyy kur"yer – Governmental courier, 2008, Vol. April 17. 3. *The explanatory note to the draft of the Criminal Procedural Code of Ukraine* (reg. Number 9700 from 13.01.2012 g., Developed by the working group on reform of criminal justice, which was established by Presidential Decree Ukraine from August 17, 2010, number 820). Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?pf3516=9700&sk1=7 Shemshuchenko Yu.S. **Zakonnist'** / Yu. S. Shemshuchenko, S. V.

Bobrovnyk // Yurydychna entsyklopediya [Legality], Kiev, Ukr. entsykl. Publ, 1998, p. 498. 5. Mihajlenko A. R. **Rassledovanie prestuplenij: zakonnost' i obespechenie prav grazhdan**. Nauchno-prakticheskoe izdanie [Investigation of crimes: rule of law and ensuring the rights of citizens], Kiev, Jurinkom Inter Publ, 1999, 448 p. 6. Gerasimov I. F. **Nekotorye problemy raskrytija prestuplenij** [Some problems of crime detection], Sverdlovsk, Sredne-Ural'skoe kn. izd-vo Publ, 1975, 184 p. 7. Rabinovych P.M. **Verkhovenstvo prava**. Yurydychna entsyklopediya: V 6 t. [Rule of Law], Kiev, Ukr. entsykl. Publ, 1998, p. 341. 8. **Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy** [Code of Administrative Procedure Ukraine], Kiev, Parlament-s'ke vyd-vo Publ, 2005, 120 p. 9. **Kryminal'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy** [The Criminal Procedure Code of Ukraine]. Holos Ukrainy – Voice of Ukraine, 2012, Vol. 90–91, pp. 10. **Rukovodstvo dlya sledovateley** / Pod red. N. Selyvanova, V. Snetkova [Manual for investigators], Moscow, INFRA-M Publ, 1998, 732 p. 11. **Yurydychnyy slovnyk** ; za red. B. Babiya, V. Korets'koho, V. Tsvyetskova [Legal Dictionary], Kiev, Hol. red. URE AN URSR Publ, 1974, 846 p. 12. **Teoriya dokazatel'stv v sovetskom ugovnom processe** : monografija / [Belkin R.S., Vinberg A. I., Dorohov V. Ja. i dr.]; otv. red. N. V. Zhogin [The theory of evidence in the Soviet criminal trial], Moscow, Jurid. lit. Publ, 1973, 736 p. 13. Abdumadzhidov G. A. **Sledstvennye dejstviya i obshhie uslovija ih proizvodstva** / G.A. Abdumadzhidov // Voprosy kriminalisticheskoy tehniky : sb. nauchn. statej [Investigative actions and the general conditions of production], Tashkent, 1978, p. 12–15. 14. Shejfer S. A. **Sledstvennye dejstviya: Sistema i processual'naja forma** [Investigative actions: System and procedural form], Moscow, Jurid. lit. Publ, 1981, 128 p. 15. Nor V.T. **Zashhita imushhestvennyh prav v ugovnom sudoproizvodstve** [Protection of property rights in criminal proceedings], Kiev, Vyshcha shkola Publ, 1989, 275 p. 16. Kotyuk I. **Kurs pravoznavstva. Ch. 1: Osnovy teoriiy derzhavy i prava** : navch. posibn. / I. Kotyuk, O. Kotyuk [The course of law. Part 1: Basic theory of law], Kiev, Versiya Publ, 2003, 234 p. 17. Kotyuk I. **Chy real'no oskarzhyty rishennya i diy orhaniv dosudovoho slidstva ta prokurora?** [Is it possible to appeal against decisions and actions of the preliminary investigation and the prosecutor?]. Holos Ukrainy – Voice of Ukraine, 2012, Vol. March, 14. 18. **The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the constitutional appeal of the Kyiv city council of trade unions on the official interpretation of Article 21 of the Labor Code of Ukraine** (case on the interpretation of the term “law”) on July, 9, 1998, № 12-rp / 98. Available at: www.zakon.rada.gov.ua.

Дата надходження: 28.12.2016 р.